

חומר מקדים לועדת היגוי מס' 5 [טיוטה]
גיבוש הנחיות תכנון לילדות וילדים צעירים ומשפחותיהם - "מוסדות ציבור"

מועד הישיבה: 31.5.2021

עריכת הפרק:

גידו סגל, תמי גבריאלי, הילה בר-נר, שלמה מזור - גבריאלי סגל
רם איזנברג ולנה ח'ורי - רם איזנברג עיצוב סביבה

תוכן עניינים

3	מבוא
4	על פרק מוסדות ציבור לילדות וילדים צעירים ומשפחותיהם
6	רקע התפתחותי-פסיכולוגי
8	תכנון כולל
8	מיקום מוסדות ופריסתם
11	תכנון לרצף מלידה עד גיל 6
12	הקצאת שטחים למוסדות לגיל הרך בשטחים סחירים
14	תכנון לביצוע
14	הנחיות כלליות
16	תכנון מוסדות חינוך לגיל הרך: מעונות יום וגני ילדים
16	מרחבי סף
21	מבנה
24	שטחי החוץ
31	תכנון מרפאות לבריאות המשפחה ("טיפות חלב")
31	תכנון מוסדות מושבי משפחות

מבוא

מסמך זה הוא טיוטת ההנחיות לתכנון עבור ילדות וילדים צעירים ומשפחותיהם בתחום מוסדות הציבור. המסמך מוגש לחברי ועדת ההיגוי לקראת ישיבתה החמישית. ההנחיות נמצאות בהכנה כחלק ממהלך רחב אותו מובילה קרן ברנרד ון ליר במסגרת פרויקט Urban95 - העיר מגובה 95 ס"מ. בישראל, התהליך מוביל על ידי משרד החינוך ותהליך בניית ההנחיות מלווה על ידי ועדת היגוי בינמשרדית בה משתתפים נציגי ממשלה, רשויות מקומיות, אקדמיה וגופים אזרחיים, אשר תכנון עבור ילדות וילדים צעירים נמצא בתחום עיסוקם ומומחיותם. מסמך ההנחיות המלא יעסוק בחמישה תחומים הכוללים, בנוסף למוסדות הציבור, גם הנחיות לגנים ופארקים, מרחב הרחוב, נייודות וסביבת המגורים. ניתן לעיין בחומרים המלווים את הישיבות ב**[קישור](#)** **הבא**.

מסמך ההנחיות מיועד לסייע למתכננות ומתכננים להטמיע עקרונות של תכנון מותאם לילדים ומלוויהם בתכניות בכל שלבי התכנון, הביצוע וההפעלה. לאור זאת, ההנחיות נבנו בהתאמה לשלבי העבודה השונים איתן מתמודדים מתכננים, מבצעים ומפעילים:

- 1. תכנון כולל:** שלב זה כולל את רמות התכנון העירוני, החל מתכניות אב ומסמכים אסטרטגיים, תכניות מתאר (כוללניות ואחרות) ותכניות מפורטות. בשלב זה נקבע תחום התכנון והמבנה שלו, הכולל את מערך יעודי הקרקע והשלד העירוני, צפיפות יחידות הדיור וכן מיקומם של מבני ציבור לסוגיהם.
- 2. תכנון לביצוע:** בשלב זה נערכות התכניות לביצוע של מרכיבי התכנית, בהם מבני ציבור לסוגיהם. במסגרת זו, נקבעים ההעמדה של מבנה הציבור ביחס לרחוב, מרכיבי המבנה, כולל השטחים הפתוחים, עיצוב החללים, הריהוט וכד'.
- 3. הפעלה ואחזקה:** בשלב זה מושם דגש על ההפעלה והאחזקה של מבני הציבור לסוגיהם. שלב זה יכול לכלול את מנגנון ניהול, לרבות הקשרים ביניהם המבטיחים התייחסות הוליסטית לילדים ולמשפחותיהם. ההנחיות לשלב זה יושלמו בהמשך, ואינן כלולות במסמך.
- 4. הערכה:** השלב האחרון כולל הצגה של מערכת מדדים לבחינת מקומות קיימים או מתוכננים, והמענה שהם מספקים לצרכיהם של ילדים צעירים ומשפחותיהם. הכלים לשלב זה יפותחו במשך, ואינם כלולים במסמך.

ארבעת התחומים הכלליים בכל פרק של מסמך ההנחיות, ומטרתם לענות לשלבי העבודה השונים של תהליך התכנון, הביצוע וההפעלה.

מומלץ ששיתוף בעלי עניין ייעשה בכל שלבי התכנון, בהתאמה לנושא ולנסיבות. מוצע לשתף בתהליך מגוון בעלי עניין: תושבים ואנשים נוספים שאמורים להשתמש במבנה נושא התכנון, לרבות ילדים, נבחרי ציבור, בעלי תפקידים רלוונטים ברשות המקומית ועוד. שילוב הידע והניסיון של בעלי העניין הוא אמצעי לקבלת תוצרי תכנון מתאימים יותר למשתמשים וליצירת מחויבות, הסכמות רחבות ותמיכה בתכנון וניהול מרחב הרחוב.

על פרק מוסדות ציבור לילדות וילדים צעירים ומשפחותיהם

פרק מוסדות הציבור הוא פרק ייחודי במסמך ההנחיות כיוון שהוא כולל בתוכו מרחבים עירוניים בהם הילדים והילדות הצעירים לא רק מתלווים למבוגרים בגילאים השונים - אלא "לקוחותיו" המרכזיים. משפחתונים, מעונות יום, גני ילדים ותחנות לבריאות המשפחה הם מוסדות אשר מטרתם הראשית היא מתן שירות לילדות וילדים צעירים. חשיבותם של אותם מוסדות להתפתחות הילדים בגיל הרך הוכרה על ידי חוקרים ומקבלי החלטות רבים בארץ ובעולם (ראו למשל: טרכטנברג 2019) ושינויים משמעותיים מיושמים כיום על ידי רשויות ממשלתיות ועירוניות וכן על ידי ארגוני החברה האזרחית. תהליכים אלה מהווים, בין היתר, את הרקע להנחיות המפורטות בהמשך.

בתוך כך, מעונות היום ראויים לדגש מיוחד. כיום, כ-600,000 פעוטות בגילאי לידה עד שלוש חיים בישראל, ומחציתם נמצאים שעות רבות בכל יום במסגרת טיפולית בתשלום. רק רבע מהם - במסגרת ציבורית (פריד, 2019). נושא הפיקוח והבניה של משפחתונים ומעונות היום בישראל הוא נושא טעון ומוכר בשיח הציבורי. בין היתר, קיימת ביקורת רבה על הסטנדרטים להקצאת מ"ר לילד/ה בישראל בהשוואה למדינות מתקדמות אחרות (פריד, 2019). סטנדרט זה מאפיין גם את ההקצאה הנמוכה ביחס למדינות מתקדמות אחרות של שטח לנפש בגני ילדים. מסמך הנחיות זה שואף להציע את הקווים המנחים לתכנון המאזן בין הרצון להרחיב ככל האפשר את היצע השירות הציבורי לפעוטות, ובין הרצון לייצר סביבות איכותיות התומכות בהתפתחות

ילדות וילדים צעירים.¹ לכן, ההנחיות המפורטות בו שמות דגש על היבטים איכותיים בתכנון סביבות מוסדות הציבור, גם במצב של הקצאות שטח מצומצמות.

חשוב לציין כי בסביבות מגורים של קהילות שונות קיימים אתגרים שונים למימוש תכנון המקדם את טובת הילדים. כך למשל, בסביבות מגורים עירוניות אינטנסיביות בה ישנו ביקוש גובר על שטחי הציבור, בניה צפופה בקומות ובשילובים עשויה לאיים על הנגישות של ילדים צעירים למרחבים שלווים ולמגע עם הטבע. ביישובים ערביים רבים, היעדר תשתיות חיוניות למעונות וגנים כגון קרקעות בבעלות ציבורית ושטחי חוץ נדרשים מאימות על האפשרות להקים את שירותים אלה בנגישות מספקת לאוכלוסיה. בסביבות מגורים רבות של האוכלוסייה החרדית, בשכונות וביישובים נפרדים, שכיחותן של משפחות מרובות ילדים מקשה על הגעה נוחה למוסדות עבור מלווים האחראים על מספר רב של ילדים בגילאים שונים. צוות התכנון השתדל לשים דגש על אתגרים אלה ונוספים, ולהציע הנחיות רלוונטיות לאוכלוסיות וסביבות חיים מגוונות המאפיינות את החברה הישראלית.

הנושא השני המרכזי בו נתמקד בפרק זה הוא המוסדות העירוניים המרכזיים המהווים מוקד משיכה משמעותי למשפחות עם ילדים, ובעלי פוטנציאל להשפיע על חייהם של ילדות וילדים רבים. ילד או ילדה המתגוררים בעיר שמבני הספריה, המרכזים הקהילתיים, המוזיאונים ומוסדות התרבות שלה מותאמים ומכוונים אליהם ירוויחו מהם רבות.

מוסדות מרכזיים מושבי משפחות
למשל: ספריות, מרכזים קהילתיים,
מוסדות דת, מוזיאונים וכן שירותים
חדשים כמו מרכזים לגיל הרך

מוסדות לגיל הרך
מעונות יום ופעוטונים
גני ילדים
תחנות לבריאות המשפחה

מוסדות ציבור לילדות וילדים צעירים ומשפחותיהם: מוסדות ייעודיים לגיל הרך ומוסדות מרכזיים מושבי משפחות.
ציולמים: מימין - מעונות וגנים משולבים בשכונת ה"אירוס" בראשון לציון. משמאל - כניסה למוזיאון הילדים בחולון.

גידול האוכלוסייה והציפוף הצפוי בישראל מייצרים אתגרים למוסדות הציבור הקטנים והמרכזיים, אך גם הזדמנות משמעותית לשיפור עתידם של ילדות וילדים צעירים. מצד אחד, תהליכי התכנון הנערכים כיום

¹ סוגיות רבות נוספות הנוגעות לתקצוב, הכשרת כוח אדם ותפוסת ילדים במסגרות לגיל הרך אינן נכללות בעבודה זו. לקריאה נוספת ראו: מנאל טרכטנברג בשיתוף עם הד"ר אביב, רון לייזר ואהוד עוזיאל, "היפוך הפרמידה", מוסד שמואל נאמן 2019.

כוללים ציפוף משמעותי של מוסדות הציבור ושילובם עם שימושים נוספים באופן שלא נעשה בעבר. מצד אחד, כאשר מהלכים אלה אינם מתוכננים או מבוצעים בצורה טובה מנקודת המבט של ילדות וילדים צעירים ומשפחותיהם, מוסדות חדשים עשויים להיות מנותקים יותר מהסביבה העירונית, מנותקים יותר ממגע עם הטבע וקשים יותר לנגישות בהליכה ברגל ורכיבה על אופניים. מצד שני, בתכנון נכון, ערים צפופות עשויות להציע מגוון רחב יותר של סביבות המתאימות לילדות וילדים צעירים הן באמצעות איגום משאבים והקמת מוסדות מתקדמים לילדים צעירים והן על ידי שילוב ילדים בפעילות מוסדות ואתרים עירוניים המציעים העשרה ואיכות ובשילוב מוסדות הילדים בצורה טובה יותר בשכונות המגורים.

בשנים האחרונות משרד החינוך פיתח מסמכי הנחיות רבים, לרבות חשיבה מחודשת על סביבות פדגוגיות בבתי ספר (תחת השם, (M21 "הגן העתידי", וחצרות המעודדות אתגר, פיתוח ומגע עם הטבע. עיריית תל אביב-יפו גם היא פועלת רבות בשנים האחרונות לשיפור הנחיות התכנון בדגש על מעונות וגנים המשולבים בשטחים סחירים. מסמך זה נערך תוך התייחסות ליוזמות השונות המקודמות במקביל, ובמטרה לשלבן בהתייחסות רחבה לתכנון מוסדות ציבור המיטיבים עם ילדות וילדים צעירים ומשפחותיהם.

[רקע התפתחותי-פסיכולוגי](#)

הנחיות התכנון לילדים צעירים ומשפחותיהם מבוססות על הידע הרב שנצבר לאורך השנים בעולם המדע אודות התפתחות הילד, המצביע על כך שלסביבה החברתית, והפיזית תפקיד מכריע בהתפתחות הנוירולוגית, הביולוגית, הקוגניטיבית, הפיסית והרגשית של ילדות וילדים צעירים (ראו פירוט מלא [בפרק המבוא](#)). לאור זאת, על מנת להתאים את מוסדות הציבור לפעילות ושהות של ילדים צעירים, יש לקחת בחשבון מספר שיקולים והנחות מוצא:²

² דגשים אלה נשענים בחלקם על אינטגרציה של חומרי רקע עכשוויים העוסקים בתכנון על פי נקודת המבט וטובת הילדים. ראו למשל: "פרוגרמה לגנים לגיל הרך - ערכי יסוד ועקרונות תכנון", עיריית תל אביב-יפו 2020; "סטנדרטים להפעלת מסגרות חינוכיות לפעוטות", משרד התעשייה המסחר והתעסוקה 2009; "בין הטיפות - טיפות חלב בישראל מגובה 95 ס"מ", בצלאל בשיתוף קרן ברנרד ון ליר 2021; "הגן העתידי" עלון דע-גן 2009.

חוויית הילדים מתווכת על ידי מבוגרים מלווים, בין אם מדובר בקרוב משפחה או בצוות המקצועי בגן. מרחבים נוחים ומרגיעים תומכים בפעילות של המבוגרים עם הילדים ומעודדים תמיכה ופניות לצרכי הילדים.

עבור ילדים, שהייה בחדרי
המתנה היא חוויה משמעותית
שאינה נתפסת בזמנית. לכן,
יש לשאוף ליצור מקומות
מעבר שהם נוחים ומקנינים
למלווה והילד/ה,
בו בזמן שהם מאפשרים
התארגנות רגועה בסיום
פעילות קודמת והכנה
לפעילות חדשה.

מרחבים זרים עלולים להעלות מפלסי חרדה, נזקקות וחוסר שקט. על מנת לסייע להסתגלות הילדים, מומלץ להשתמש בגירויים עזים של צבע וקול באופן מבוקר, המתייחס לרגישויות הילדים.

מתן אפשרות למגוון
פעילויות, חומרים, מגע
עם הטבע וקשר רגשי
באופן המאזן בית
התפתחות הילדים
ופיתוח הביטוי והזהות
האישית שלהם, ובין
בטיחותם.

עיצוב סביבה בה ילדים יכולים להתמצא, לשלוט ולנבא את הצפוי מעודדת תחושת ביטחון ומסוגלות אישית וממתנת חוויות של בלבול, חוסר אונים וחרדה.

עקרונות פסיכולוגיים-התפתחותיים לתכנון מוסדות ציבור עבור ילדות וילדים צעירים ומשפחותיהם.

- **עצמאות הילד/ה.** עיצוב סביבה בה ילדים יכולים להתמצא, לשלוט ולנבא את הצפוי מעודד תחושת ביטחון ומסוגלות אישית וממתן חוויות של בלבול, חוסר אונים וחרדה. לשם כך, יש לאמץ את נקודת מבטו של הילד/ה: ילדים זקוקים לרמזים סביבתיים שיסייעו להם להבין את המרחב בו הם נמצאים ולאמצעים המותאמים להם (בקנה המידה, בגודל או בגובה) על מנת לבצע פעולות. המטרה היא לייצר מרחב שמשמעותי לילדים – כזה שהם יכולים לעבד, להיות שותפים לו ופעילים בו. במוסדות החינוך, בהם ילדים צעירים מבלים חלק ניכר מחיי היום יום, אימוץ עקרון זה מצריך בין היתר היערכות שתאפשר לילדים תחושה של אחריות ושותפות בנעשה, על ידי שילובם בפעילויות כגון ניקיון, ארגון, הכנת אוכל, עבודה בחצר וכדומה.
- **מתן אפשרות למחקר וסקרנות.** מתן אפשרות למגוון פעילויות, חומרים, מגע עם הטבע וקשר רגשי באופן המאזן בין התפתחות הילדים ופיתוח הביטוי האישי והזהותי שלהם ובין בטיחותם. במוסדות החינוך, עקרון זה מצריך היערכות המאפשרת לשמור על בטיחות הילדים תוך כדי מתן מקום למגוון פעילויות פיזיות (ריצה, הליכה, טיפוס, משחק וכדומה), חומרים, מרקמים וחשיפה לטבע וכן ביטוי אישי של הילדים דרך זיקה לחיי המשפחה והקהילה. במוסדות ציבור מושכי משפחות עקרון זה מצביע על הצורך לתת דגש לפעילויות וחוויות מותאמות ומאתגרות לילדים צעירים בגילאים שונים וכן מרחבים לביטוי עצמי והשפעה המעודדים דמיון ומקוריות.
- **התאמה חושית.** מרחבים גדולים ובלתי מוכרים עלולים להעלות מפלסי חרדה, נזקקות וחוסר שקט. על מנת לסייע להסתגלות הילדים, מומלץ לֹא להשתמש בגירויים עזים של צבע וחשוב להקפיד על שימוש באופן מבוקר בקול וצלילים, הלוקחים בחשבון את רגישויות הילדים. עקרון זה מצביע על צורך להפחית בצבעוניות רועשת, בשימוש במסכי טלוויזיה ומחשב, באמצעי תאורה מלאכותיים ובמערכות כריזה ותקשורת אלקטרוניות ולייצר תשתית לאקוסטיקה נעימה ותאורה ואורור טבעיים ככל האפשר.

- **המתנה, שהות ומעבר.** עבור ילדים, שהייה בחדרי המתנה היא חוויה משמעותית שאינה נתפסת כזמנית או חולפת. לכן, יש לשאוף ליצור מקומות מעבר שהם נוחים ומעניינים לילדים ולמלווים, בזמן שהם מאפשרים התארגנות רגועה בסיום פעילות קודמת והכנה לפעילות חדשה. במוסדות החינוך, דגש מיוחד יינתן למרחב המבואה המהווה מרחב מעבר מהמעגל החברתי והאישי למוסד המטפל. במוסדות ציבור אחרים, העיקרון יפנה את הדגש לחזית המבנים המפרידה בין המרחב הציבורי והמוסד, וכן לחללי המתנה לקראת מפגש עם אנשי מקצוע או פעילות חדשה.
- **צרכי המלווה.** חוויית הילדים מתווכת על ידי מבוגרים מלווים, בין אם מדובר בקרוב משפחה או בצוות המקצועי בגן. מרחבים נוחים ומרגיעים תומכים בפעילות של המבוגרים עם הילדים ומעודדים תמיכה ופניות לצרכי הילדים. במוסדות החינוך, עקרון זה שם דגש על מרחבים נוחים ותומכים באנשי הצוות בהם נשמר האיזון בין פיקוח ושמירת קשר על הילדים ובין מתן מקום לצרכים ולביטוי העצמי שלהם. כמו כן, הוא מאפשר לייצר מרחב נוח למלווה הן מבחינת נגישות למוסד והן מבחינת מתן מקום מכבד ומתאים למפגש ופרידה מהילד או הילדה. במוסדות מושכי משפחות דגש רב יושם על נגישות וטיפול בילדים צעירים לצרכי הזנה, היגיינה, טיפול ופעילות משותפת, גם במצבים בהם במשפחה מספר ילדים בגילאים שונים.

במקביל להתייחסות לצרכיהם המגוונים של ילדים במוסדות הציבור, מסמך זה מתייחס למשתמשים הנוספים:

- **המלווים:** במעונות וגני הילדים, המלווים נוכחים בעיקר בתחילת היום ובסופו ואחראים להעברת הילד/ה לטיפול הצוות. שלב זה כרוך בשהייה, המתנה ופרידה ולצרכים אלה יש ביטוי מרחבי. במוסדות הציבור מושכי משפחות, המלווים נמצאים לצידו של הילד או הילדה לאורך השהות וחווים את המרחב לצידם תוך תיווך החוויה, התמצאות במרחב וטיפול בצרכי הילדים.
- **הצוות המטפל:** במעונות וגני ילדים, הצוות המטפל אחראי על שלום הילדים תחת השגחתם לאורך היום, הכולל פעילויות שונות כגון משחק, אכילה, ניקיון ועוד. על המרחב לאפשר את מגוון פעילויות אלה תוך מתן תחושה של שליטה ונוחות לצוות.
- **תושבי השכונה:** תושבי השכונה אשר אינם משתתפים בפעילות המוסד לעיתים חווים אותו כמוקד לזהות השכונתית ולעיתים כמוקד מפריע מבחינה אקוסטית, תנועתית או ויזואלית.

תכנון כולל

מיקום מוסדות ופריסתם

ספי כניסה וטווחי שירות: בעת מיקום מעונות יום, גני ילדים ותחנות לבריאות המשפחה, מומלץ להציע פריסה המעודדת נגישות בהליכה או ברכיבה באופניים עבור ילדות וילדים צעירים ומשפחותיהם. כפי שהוצג בהרחבה **בפרק העוסק במרחב הרחוב**. לשם כך, יש להתייחס לספי הכניסה למוסדות הציבור כבר בשלב התכנון הכולל.

המדריך להקצאת שטחים לצרכי ציבור (2018) ממליץ לשאוף להיצע של מעונות יום ל-50% משנתון הפעוטות של גילאי לידה עד 3. סף זה מציע להכפיל את זמינותם של מעונות היום הציבוריים כיום, העומד על כרבע בראייה ארצית ובפועל נמוך בהרבה בחלק מהרשויות המקומיות. גמישות זו אינה ניתנת בגני ילדים, עבורם מוקצים שטחים ל-100% מילדי כל שנתון. בנוסף, ממליץ המדריך על מרחקים של 750 מ' אווירי ממעונות יום ו-250 מ' מגני ילדים על מנת לאזן בין הרצון להנגיש בין מוסדות הציבור ובין הצורך בייעול הקרקע על ידי ריכוז שימושים (אשר בהכרח מגדיל את המרחקים), כמו גם לאור הביקושים המשתנים למעונות וגני ילדים בשכונות הנבנות ברמות צפיפות מגורים שונה. ככלל, הליכה נוחה עם פעוטות תהיה של בין 150-200 מ' באזור מוגן מנזקי שמש, רעש וזיהום אוויר (הקליניקה האורבנית 2018).

מומלץ לצמצם את מרחקי ההליכה והרכיבה באופניים למוסדות הציבור בשלב התכנון הכולל על ידי (1) מיקום שטחי הציבור במרכז השכונות ולא בשוליהן, על מנת לאפשר נגישות מרבית (2) תכנון שבילי הליכה המקצרים את הדרך למגרשי הציבור (3) תכנון סביבות מגורים בצפיפות ורמת שירות גבוהה המאפשרת מיקום מעונות יום וגני ילדים במרחקי הליכה ונגישות טובה. מומלץ לקבוע צפיפויות מגורים המצדיקות פיזור של מעונות יום וגני ילדים במרחק אווירי של עד 150 מ'.³

שילוב המבנה בסביבה: מיקום מוסדות לגיל הרך בסמוך לשטחים פתוחים, ובפרט בסמוך למרחבי טבע ומורשת, תומך בחשיפת הילדים לערכים חיוביים כגון בריאות, סקרנות, ביטוי אישי ועוד, כחלק מהגעתם וחזרתם מהמוסד לביתם, וכן מאפשרים מקומות שהיה נוחים ומיטיבים לילדים ולמלווים המבוגרים (ראו גם בתוך [פרק גנים ופארקים](#)). לכן, ככלל, מומלץ למקם מוסדות לגיל הרך בסמוך לגינות ולפארקים. תכנון נכון מקבל משנה חשיבות בבניה עירונית צפופה, בה מוסדות הציבור מתוכננים בשילובים ובקומות. לדוגמה, בגנים בהם שטח החוץ הוא חצר/גג או בכאלה בהם שטח החוץ הוא משותף למספר כיתות, יש משנה חשיבות למיקום מוסדות לילדות וילדים צעירים בסמוך לגינות ואזורי טבע. בתכנון נכון, שטחים פתוחים סמוכים יכולים להיות הרחבה של החצר ויכולים לשמש כחלק מהפעילות המוסד. לדוגמה אפשר להשתמש בחלק מגינה סמוכה כאזור לפעילות של שתילה וגידול של צמחים, או כאזור להתכנסות של ההורים והילדים לאירוע משותף. במקרים בהם אין גינה סמוכה מוצע לחזק את הקישוריות באמצעות צירי הליכה ורכיבה באופניים וכן באמצעות שילוט והכוונה מתאימה.

חלופה נוספת יכולה להיות מיקום המוסדות בסמוך למרכזי מסחר ובילוי, שיכולים גם הם להוות מרחב לפעילות משותפת של המלווה והילד או הילדה, ומוקד המתנה ופעילות למלווה לפני או אחרי איסוף הילדים. עם זאת, ככל הניתן מומלץ להימנע ממיקום המוסד בסמוך לעורק תחבורתי ראשי משיקולים בטיחותיים ומשיקולים של הימנעות מקרבה למפגעי רעש וזיהום אוויר (פריד 2019).

³ לקריאה נוספת בעניין הגדלת נגישות למוסדות ציבור לגיל הרך בתוך: ליאת איזקוב בן שטרית וחיים פיאלקוף, "מיצוי הפוטנציאל של שטחים לצרכי ציבור", עיריית ירושלים חברת "עדן" וחברת מוריה להתחדשות עירונית 2020.

גן ילדים סמוך לגינה ציבורית, משמש מקום מפגש ושהייה לאחר שעות פעילות הגן.

רגישות לפעילות: בתכנון גן ילדים יש קונפליקט מובנה הנובע מהצורך להבטיח פרטיות והגנה על ילדים מזרים. שיקול זה יוצר לעתים חזיתות ארוכות, מגודרות וחסומות כלפי המרחב הציבורי. על התכנון לקחת בחשבון היבט זה ולצמצמוכל האפשר ע"י הצמדת חזית הבניין לקו אפס, טיפול אסתטי בגדרות, גדר חיה וכו'. שימוש בגדר בנויה במקום בגדר מוסדית בעלת יתרון כפול הוא בכך שהיא מבטיחה פרטיות, עשויה ליצור חוצץ אקוסטי (המונע מטרדי רעש עבור התושבים) ויכולה לשמש כקיר פעילות לילדי הגן. בשלב התכנון לביצוע, ניתן להתייחס לחזיתות "מתות" ע"י יצירת חלונות לרחוב, חזיתות מעוצבות ועוד.

אשכול גנים בעל חזית בנויה השומרת על פרטיות הילדים מבלי לפגוע בחזות הרחוב בתל אביב-יפו.
צילום: גבריאל-סגל

הרחקה מבכשיים ראשיים: בעת מיקום מוסדות המיועדים לגיל הרך מומלץ להימנע ממיקומם בסמוך לעורק תחבורתי ראשי. מיקום בסמוך לכביש ראשי מייצר מגוון חיכוכים תחבורתיים ובטיחותיים וכן עשוי להוות מפגע מבחינת רעשים וזיהום אוויר. במקום זאת, מומלץ למקם את המוסדות המיועדים לגיל הרך בגישה מדרכים מקומיות המאפשרות הגעה בטוחה ושלווה עבור הילדים ומלוויהם (ראו בתוך: פריד, 2019).

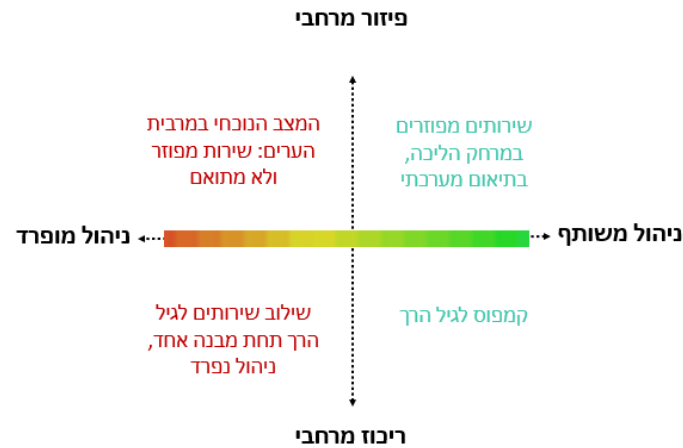
תכנון לרצף מלידה עד גיל 6

כיום לא קיימת הנחיה ברורה בנוגע לחשיבות של רצף חינוכי ופיזי בין גילאי לידה עד 6. זאת, על אף שהידע המדעי מצביע על החשיבות של רציפות ועקביות עבור ילדות וילדים צעירים בשלבי ההתפתחות, והיתרון במעבר בין מוסדות הסמוכים זה לזה, בעלי גישות משותפות וראייה כוללת של צרכי הילדים (טרכטנברג 2019). כאשר נעשה ניסיון לייצר רצף חינוכי בגיל הרך, הדבר נעשה כיום לרוב על ידי הצבה פיזית של מבני מעונות יום, גני ילדים ובתי ספר באותו מתחם או קריית חינוך. עם זאת, גם במצבים אלה, שירותים משלימים כגון מרפאות לבריאות המשפחה, מרכזים קהילתיים ומרכזים התפתחותיים לרוב ניבנים בנפרד משירותי החינוך.

ההורה	הילד/ה
- חוסר ידיעה לאיזה גורם מקצועי להביא את הילדים - כיתות רגליים בין מוסדות שונים, באזורים שונים	הסתגלות למסגרות שונות עם כללים ואנשי צוות שונים דווקא בשנים בהם הצורך ביציבות והמשכיות הוא הגדול ביותר.
המערכת	החברה הישראלית
- היעדר תיאום ושיתוף מידע - ניצול לא יעיל של משאבים (תקצוב, הכשרה וכוח אדם)	- מענה לא יעיל לצרכי ילדים צעירים ומשפחותיהם - ניהול לא יעיל של המרחב העירוני - פגיעה באמון הציבור

קשיים טיפוסיים עבור בעלי עניין שונים, הנובעים מהעדר ראייה כוללת למתן שירותים לגיל הרך.

מומלץ לייצר ראייה מערכתית לשירותים לגיל הרך והמשפחה הכוללים ככל הניתן קרבה פיזית וניהול משותף. החלופות המועדפות לכך הן (1) שירותים המפוזרים במרחקי הליכה זה מזה בשכונות המגורים ופועלים ביניהם בתיאום מערכתי. (2) קמפוס לגיל הרך הכולל את כלל השירותים הרלוונטיים במבנה משותף ובפעילות משותפת. בבחירה בין החלופות יש לשקול את גישות השירות באמצעי הגעה שאינם רכב פרטי לכלל המשפחות ולמשפחות בעלת יכולות כלכליות נמוכות בפרט.

חלופות ליצירת רצף לילדות וילדים צעירים ומשפחותיהם על בסיס פריסה מרחבית ושיתוף ניהולי.

הקצאת שטחים למוסדות לגיל הרך בשטחים סחירים⁴

הקצאת שטחים סחירים עבור מעונות יום: המדריך להקצאת שטחים לצרכי ציבור (2018) מנחה כי במתחמים בהם נוצר ביקוש ללמעלה מ-10 כיתות מעון יום (כ-200 פעוטות) שליש מהן ישולבו במבנה ציבורי או סחיר אחר. כיוון שלהבדיל מגני ילדים, אין חובה על רשות מקומית להקים מעונות יום ציבוריים, הם נוטים להידחק לתחתית סדרי העדיפויות מבחינת הקצאת שטחים ציבוריים. לכן, מומלץ לוודא כי בתכנית המייצרת ביקושים גבוהים למעונות יום מוקצים מספיק שטחים סחירים על מנת לאפשר הקמה של מעונות יום בשטחים סחירים חלופיים, לרבות דאגה כי שטחים אלה יתאימו למפרט הבסיסי של מעונות יום וגני ילדים: למעלה מ-440 מ"ר עם שטח חוץ של 300-450 מ"ר, במרחק משימושים מטרדיים והשפעות סביבתיות שליליות (למשל: אזורי פינוי אשפה, משטר רוחות והצללה וכדומה).

מעון ילדים פרטי המופעל משטח ציבורי בבעלות עירונית בפרויקט "מידטאון" בתל אביב-יפו.
מקור: עמוד הפייסבוק "פשוט גן תל-אביב".

⁴ הנחיות אלה נשענות בחלקן על עבודה שנעשתה ביחידה לתכנון אסטרטגי בעיריית תל אביב-יפו: "הנחיות תכנוניות להבטחת איכותם של שטחי ציבור מבונים ושטחים פתוחים לציבור בפרויקטים סחירים" (2018).

הקצאת שטחי חוץ בגנים ומעונות יום: אחת הסוגיות המרכזיות בבינוי מעונות וגנים בקומות הוא מיקום שטח החוץ, חצר או מרפסת. שתי הגישות העיקריות הן: חצר במרפסת גג הצמודה לכיתה או שיוך חלק מהשטח הפתוח בקומת הקרקע כחצר לכיתות שבקומות עליונות. במעון ילדים הממוקם בקומה העליונה נהוג לשייך את גג המבנה כחצר. במקרים של הקצאת שטחי חוץ אלטרנטיביים לחצר בקומת הקרקע, מומלץ להיעזר בהנחיות לתכנון לביצוע, על מנת לתת מענה לצרכים ההתפתחותיים של הילדים והילדות גם במצבים של בניה אינטנסיבית (ראו פרק תכנון לביצוע). בנוסף, במקרים אלה יתרת חשיבות למיקום הגן בסמוך לגינה ציבורית או אתר טבע סמוך בנגישות מרבית, היכול להציע מענה למגע של הפעוטות עם טבע.

נגישות במבנים המשלבים גנים ומעונות יום: המדריך החדש להקצאת שטחים לצרכי ציבור (2016) מעודד בניה של מוסדות בקומות, על מנת להביא לניצול מרבי של מגרשים ציבוריים במרחבים העוברים התחדשות וציפוף. כיוון שפעוטות הנם פחות ניידים מילדים בגילאי גן, מומלץ למקם את מעונות היום בקומה העליונה ואת כיתות הגן בגישה ישירה לחצרות בקומת הקרקע. יחד עם זאת, חשוב לאפשר שטחי חוץ הולמים לכיתות המעון, בדגש על מופעי טבע, וחדירת אוויר ושמש טבעיים (ראו פרק תכנון לביצוע).

גן ילדים המקצה שטח חוץ במרפסת בשכונת שפירא בתל אביב-יפו.

תכנון הממשק עם הרחוב: על מנת להקל על ההתמצאות של ילדות וילדים צעירים ומלוויהם, וכן לייצר מרחב המתנה ומעבר המיטיבים עם הפעוטות, מומלץ כי תכנית המקצה שטחים ציבוריים במגרשים סחירים תבטיח הכניסה לשירות לגיל הרך תמוקם במקום נגיש ובוטל כלפי המרחב הציבורי, תבטיח כניסה נוחה ומרווחת למשתמשים עם עגלות וכן כי העיצוב הפיזי ידגיש את הבינוי הציבורי לעומת הסחיר. בסמוך לשירות לגיל הרך מוצע לחייב הקצאה של שטחים מספיקים להורדה והעלאת נוסעים וחניות אופניים.

תכנון לביצוע

הנחיות כלליות

תרגום העקרונות הפסיכולוגיים-התפתחותיים לעולם התכנון והביצוע מאפשר לגבש מספר המלצות עקרוניות אשר יש להתייחס אליהן בעת תכנון כל מוסד המושך ילדות וילדים צעירים ומשפחות, בין אם מדובר במוסד חינוך בו מבליים הפעוטות חלק משמעותי מהיום כגון מעון ילדים או גן ילדים, במוסד המיועד להם כמו תחנות לבריאות המשפחה, או במוקד ציבורי כגון ספרייה, מבנה דת או מוזיאון:⁵

1- תכנון לקנה מידה ונקודת המבט של הילד/ה:
על מנת לעודד את עצמאות הילדות והילדים, יכולת הביטוי האישי שלהם ונכונותם לחקירה וכן לאפשר מנוחה ופנאי למלווה, מומלץ לתכנן אלמנטים המתאימים לגובה, כוח ויכולת ההבנה של הילדות והילדים. אמצעים אלה יכולים להיות מתגי אור, ידיעות, מקומות ישיבה, ברזיות ומעקות בגובה מתאים, הצבת שילוט או גירויים בגובה המבט של הילדים ועוד. במסגרת זו, מומלץ להתאים אמצעים חזותיים כגון שילוט ל"שפת הילדים" על מנת לעודד הבנה אינטואיטיבית, מבלי "להשתלט" על החלל (ראו גם בפרק [מרחב הרחוב](#)).

בתמונה: יצירת חזית צבעונית וברורה אך לא "ילדותית" בגני תקווה. אדריכלות: XS אדריכלים צילום טל נסים.

2- צבעוניות, חומרים ואקוסטיקה:
מומלץ שאזורים המיועדים לילדים צעירים ומשפחותיהם יכללו צבעוניות מתונה וחשיפה מוגבלת למסכים מרצדים וקולות רועשים. המלצה זו נוגדת את התפישה השלטת, אך חשובה על מנת למתן הצפה חושית של ילדים, במיוחד במרחבים בהם הם עוזבים את חיק המשפחה לטובת פעילות בציבור.

⁵ הנחיות אלה מבוססות בחלקן על מסמך "פרוגרמה לגנים לגיל הרך - ערכי יסוד ועקרונות תכנון", עיריית תל אביב-יפו 2021.

בתמונה: צבעוניות בגוני אדמה וטבע והיעדר מסכים בחדר המתנה מרפאת "פנדה" לילדים ברחובות. מתוך כתבה בכתב העת "בניין ודיוור".

- 3 תכנון אזורים מופרדים ודינמיים:

יצירת חציצה דינמית בין חללים מאפשרת לענות הן על הצורך של ילדות וילדים צעירים לחקור ולנוע בבטחון בחלל והן על הצורך של המלווה להבטיח מרחבים בטוחים, פיזית ורגשית. מומלץ להציב הפרדות ניידות בין חללים קבוצתיים ופרטניים, בין אזורי מעבר לאזורי שהייה ובין חללים תפקודיים (למשל: מחסנים, מטבחים או שירותים) ובין חללים לפעילות ותנועה. על מנת לאפשר שמירה על קשר עין בין פעוטות ומלווים, ניתן להציב חציצות נמוכות המשמשות להגנה על הפעוטות, מבלי לחסום את המרחב עבור מבוגרים.

בתמונה: מחיצות נמוכות בעיצוב תינוקיה בראשון לציון. עיצוב: דנה שקד. צילום: תומר רובנס.

- 4 שילוב ערכים ואלמנטים של טבע בתכנון:

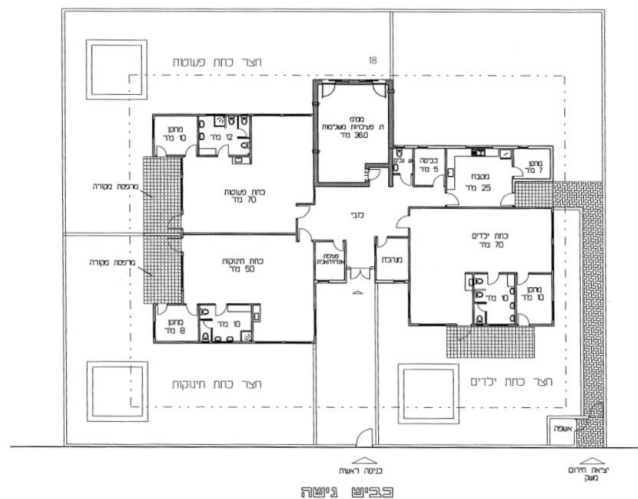
חלק מרכזי בפיתוח עניין וסקרנות של ילדות וילדים צעירים הוא החשיפה להשתנות והמגוון הקיימים בצמחייה, בעלי החיים ותנאי הטבע. במוסדות החינוך הציבוריים, בהם ילדות וילדים צעירים מבלים ללא השגחת משפחתם וכן כפופים לאילוצים תקציביים - שילוב היבטים טבעיים במוסדות הוא משמעותי במיוחד. יחד עם זאת, בכלל מוסדות מושכי המשפחות שילוב מרכיבים טבעיים כגון נביעות מים, צמחייה טבעית, חומרי גלם טבעיים וכדומה מסייעים ליצירת חללים מפרים ומעניינים עבור הילדים והמלווים.

בתמונה: שילוב אלמנטים של אתגר וטבע ב"גני זמר", רעננה. אדריכלות וצילום: יפעת גל שפייזמן.

תכנון מוסדות חינוך לגיל הרך: מעונות יום וגני ילדים

מעונות יום וגני ילדים הם המקומות בהם ילדות וילדים צעירים מבלים חלק ניכר מיומם. כמוסדות ציבוריים, תכנונם כפוף הן לסטנדרטים והתקנים של משרדי הממשלה השונים המאשרים את הפעלתם והן למגבלות התקציביות הכרוכות באספקת מוסדות ציבור במדינה בה שיעור הילודה גבוה במיוחד, וזמינות הקרקע הולכת ומצטמצמת. לכן, בניגוד לסביבות קודמות בהן עסקנו במסמך ההנחיות, מעונות יום וגני ילדים לרוב כוללים פרוגרמות סטנדרטיות בבסיס לתכנון המבנה, כדוגמת הפרוגרמה הרעיונית למעון יום של משרד התמ"ת המוצגת מטה. לאור זאת, ההנחיות הבאות יעקבו אחר אותם חללים, ויציעו הרחבות או שינויים במקרים בהם מצאנו כי הדבר נחוץ לאור העקרונות הפסיכולוגיים-התפתחותיים שפורטו בפרק המבוא.

פרוגרמה רעיונית למעון יום של משרד התמ"ת. מתוך: "פרוגרמה לתכנון לציוד מעונות יום לגיל הרך", דצמבר 2006.

מרחבי סף

תהליך המעבר של הילד/ה והמלווה מהרחוב למבנה בתחילת היום ומהמבנה אל הרחוב בסוף היום כולל מספר מקומות משמעותיים לחווית המעבר.

- (1) הממשק עם הרחוב
- (2) מבואה חיצונית הסמוכה לכניסה אל המבנה
- (3) מבואות פנימיות בתוך המבנה (לובי וכתה)

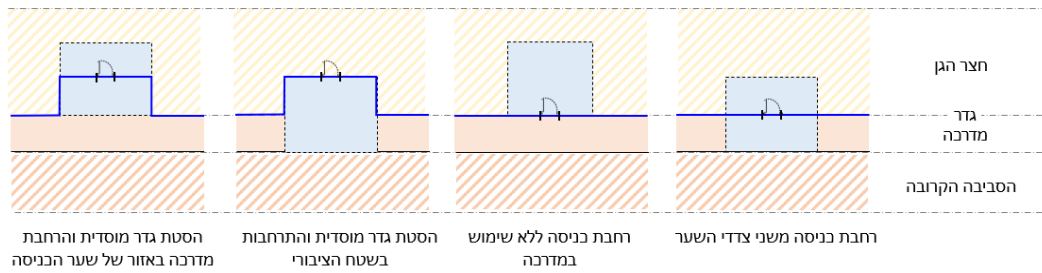
סכמה עקרונית להתמצאות בחלקי המגרש השונים. גבריאלי-סגל

הממשק עם הרחוב: הממשק עם הרחוב כולל את חזית המבנה על הרחוב, המרחב הציבורי הסמוך לשער הכניסה ושער הכניסה עצמו. מצד אחד, יש חשיבות לייצר זהות מובחנת לחזית המבנה וסביבתו שתאפשר לילד לחוות את המקום כייחודי, מוכר ומזמין. מצד שני, יש לשמור על שילוב המבנה בסביבה הבנויה באופן שישפר את חוויית ההליכה ברחוב. עבור הילדים, איזור הכניסה אל הגן או המעון מהווה נקודת מעבר בין הפעילות המשפחתית ובין הפעילות הציבורית. עבור המלווים, מדובר באזור המתנה אשר צריך להיות נוח ונעים על מנת שיוכלו להתפנות לתת מענה לילד אחד או למספר ילדים. עבור משתמשי הרחוב, מדובר בסממן של מבנה ציבור בעל ערכים חברתיים משמעותיים.

מומלץ כי המרחב הציבורי הסמוך לכניסה יתוכנן ככזה המאפשר שהייה נעימה של ילדים ומלווים, אם על ידי קביעת מדרכה רחבה או על ידי קביעת נסיגה של שער הכניסה מהרחוב. על מנת לאפשר שהייה נוחה ונעימה, מומלץ כי אזור זה יכלול הצללה/קירוי המגנים משמש וגשם, ריהוט ישיבה מתאים למשפחות (למשל: ספסל רחב) וכן צמחייה טבעית. בסמוך לכניסה מהרחוב (בעדיפות, בתוך המגרש), מומלץ להקצות מקום לחניה מקורה עבור עגלות ילדים ואופניים וכן לקבוע מחסום להגנה מהתפרצות הילדים אל הכביש.

שער הכניסה מאויש לעיתים קרובות ע"י שומר המקבל את פני הילד והמלווה. לרוב ביתן השומר הוא מבנה ארעי. מומלץ לתכנן את המקום עבור השומר כחלק אינטגרלי מאזור הכניסה ולהקצות לו שטח כחלק מהפרוגרמה. ניתן לשלב במבנה השער הכולל מקום לשומר אלמנטים המדגישים את תפקוד אזור הכניסה כגון לוח מודעות, לוח תצוגה לעבודות של ילדים וכד'.

דגשים מיוחדים: בסביבות של משפחות מרובות ילדים מומלץ להקצות שטח נרחב במיוחד לעגלות ילדים ואופניים על מנת להבטיח נגישות נוחה למוסד.

למעלה: חלופות לעיצוב רחבת כניסה בממשק עם הרחוב. רם איזנברג עיצוב סביבה. אמצע: הממשק עם הרחוב של מבנה גני ילדים וטיפת חלב בדיזינגוף 258 תל אביב-יפו. אדריכלות: 5v אדריכלים. למטה: שביל ורחבה לשהייה סמוך למבנה גן ילדים. גן חופית, כפר סבא.

מבואת כניסה חיצונית (ראו סכמה עקרונית): הכניסה למבנה משמשת בדרך כלל גם כאזור הפרידה של הילדים מהמלווים ולכן לאזור זה משמעות רבה עבור ילדים צעירים. יש כאלו השמחים להגיע לגן וחולפים על הסף במהירות, ואחרים שרגעי הפרידה קשים עבורם ומצריכים עזרה ושהייה משותפת. מרחב המאפשר באמצעים משחקיים לייצר אצל הילדים תחושה שהם אלו הנפרדים מהמלווים עשוי להעצים את תחושת הביטחון והעצמאות שלהם. לשם כך:

- מומלץ כי שטח המבואה החיצונית יאפשר שהות של מספר ילדים ומלווים.

- מומלץ כי מבואה זו תכלול קירוי או הצללה להגנה משמש ומגשם, ותכלול ריהוט ישיבה מתאים למשפחות בו ניתן להתארגן בנחת.
- מומלץ כי המבואה תכלול דלת שקופה או חלון בגובה המאפשר לילדים להציץ לתוך המבנה.
- ניתן לשלב כניסה נפרדת לילדים באמצעות דלת במימדיהם, כזו המשולבת בדלת המרכזית, או דרך חלון, על ידי הוספת במה קטנה ומדרגות משני עברי הקיר (ראו אילוסטרציה). מימדי הבמה יאפשרו לילדים לחבק את המלווה בגובה לב אל לב.
- מומלץ כי הפינה תכלול מקום ייעודי בו הילדים יוכלו להציג את היצירות שלהם למלווה. כך, במהלך האיסוף או הפרידה, הילדים יכולים להסביר למלווה על פעילויות שביצעו בחצר.
- בחלק המקורה של מבואת הכניסה החיצונית, מומלץ להתקין מדפים בגובה הילדים, עליהם יוכלו להניח חפצים שהביאו מהבית.

מימין: דוגמה לדלת כניסה המעודדת תחושת עצמאות אצל ילדים ברגע הפרידה מהמבוגר המלווה. מתוך: [PAL Concept](#). משמאל: אילוסטרציה לאופן התכנון של "חלון חיבוק". רם איזנברג עיצוב סביבה.

מבואות פנימיות - לובי וכיתה:

מבואת כניסה פנימית משותפת חלל כניסה משולב (לובי): חלל הכניסה למעון יום או למקבץ גני ילדים משמש הן כנקודת המפגש והפיזור של הילדות והילדים לכיתות, והן במהלך היום כמרחב פעילות דינמי. ככזה, מומלץ לאפשר חלוקה משתנה של החלל באמצעות אביזרים רכים, פינות ישיבה ומחיצות קלות וכן לייצר נישות מגוונות.

בתהליך המעבר לתוך כיתת הגן, המבואה הפנימית הכיתתית צריכה לאפשר אף היא שהייה של המלווה והילד ומקום נעים לפרידה, הכולל מקום ישיבה משותף. מוצע כי המבואה הפנימית תכלול ארונות ומגירות לחפצי הילדות והילדים וכן מקום לתליית מעילים ומטריות. התארגנות הילדות והילדים באופן עצמאי תוך נוכחות המלווה יכולה לסייע להגדיר באופן ברור את המעבר אל הפעילות בכיתה. בשעות שאינן מיועדות לפרידה ואיסוף, מומלץ כי המבואה הפנימית תוכל לשמש כחלל פעילות.

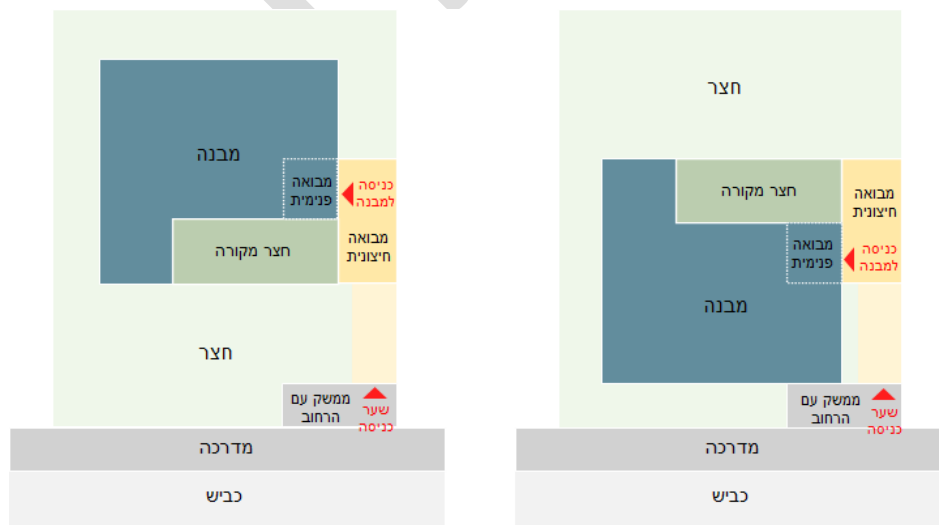

מתחם גני ילדים ומעונות יום, השוק הסיטונאי ת"א. עיצוב פנים שרית שני חי.

מימין: חלל מעבר עם נקודות עניין לילדים שאינן תופסות מקום. מתוך: [Studio Bauhaus](#). משמאל: חלל כניסה הכולל ריהוט קל ונייד שאינו מפריע לתנועה, מקומות אחסון ובישיות וחללים לביטוי עצמי בגובה הילדים. מתוך: כתב [InHabitat](#). העת

כיוון שהחצר הינה מקום משמעותי לפעילות הילדות והילדים במהלך היום, מומלץ כי בעת תכנון העמדת המבנה וקביעת היחס שבין השטח הפתוח לשטח הבנוי, החצר תהיה נוכחת במעבר מהרחב אל המבנה. מיקום החצר סמוך למבואת הכניסה מאפשר לילד/ה לראות אותה ולהציג אותה למלווה בתהליך הכניסה.

חלופות לשילוב חצר המוסד בחוויית ההגעה/פרידה של המלווים והילדים. גבריאלי-סגל

מבנה

בית מעון/גן: הכיתה משמשת כחלל פעילות מרכזי עבור הילדים והצוות. חלל הכיתה נדרש לאפשר מגוון פעילויות, תוך מתן מענה לצרכי הצוות המלווה מבחינת שמירה על קשר עין עם הילדים וליווי הילדים בתהליך ההתנסות והלימוד. על חלל הכיתה לאפשר פעילויות פיזיות מגוונות של בודדים, קבוצות קטנות ושל כלל הילדים. מוצע לשלב אלמנטים קבועים וניידים שיאפשרו שימוש מגוון ויצירתי והתנסות בשיווי משקל וחקירה של יכולות גופניות, כגון ריהוט שיכול להציע מקומות מסתור והצצה ו/או סף חלון נמוך ורחב שיכול לשמש גם לישיבה, מדרגות למדף קבוע ומוגבה וכו'. על חלל הפעילות לאפשר מפגשים אקראיים או מתוכננים בין ילדות וילדים במקומות שמותאמים לקנה מידה שלהם, לדוגמה כוכים, גומחות ונישות בקיר.

דגשים מיוחדים: בתכנון של מקבץ גנים/מעונות מוצע כי הכיתות והחלל יופרדו על ידי מחיצות משותפות שמאפשרות חיבור של החללים לטובת פעילויות משותפות ו/או אירועים שמצריכים חלל גדול.

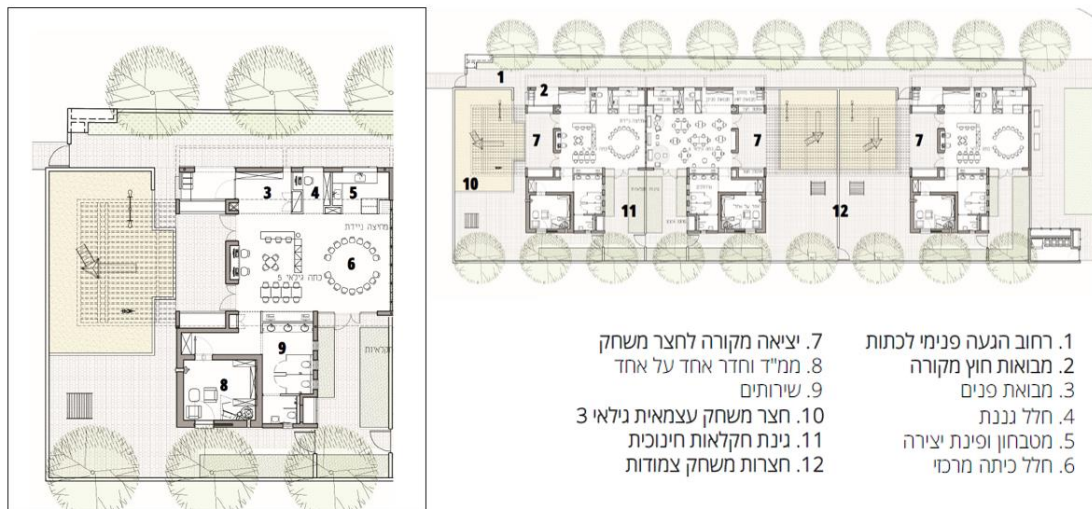
עיצוב חלל מרכזי עם בית עץ מוגבה. אשכול גנים ב'בוטיסקי תל אביב. אדריכלות: תמא אדריכלים. צילום: דור נב.

מחיצה אקוסטית ניידת מפרידה בין שני גני ילדים בגני תקווה. אדריכלות: XS אדריכלים. צילום: טל נסים.

חלל פעילות פרטנית: במקרים רבים נדרש חלל המאפשר מפגש מצומצם בין הצוות וילד/ה או מספר ילדים או בין ילד/ה ומלווה. מומלץ להקצות בתכנון המבנה, חלל לפעילות פרטנית שיתן מענה לצרכים אלו. החלל יכול להיות מופרד מיתר הכיתה על ידי מחיצה ניידת, או ממוקם בחדר נפרד.

חדר צוות: עבור הצוות המלווה את הילדים מומלץ לתכנן חדר שישמש לרווחת הצוות להנחת ציוד אישי, מנוחה, ומקום לשיחת פרטית של ובין אנשי ונשות הצוות. באשכול גנים ומעונות ניתן שחדר זה יהיה משותף לצוות של כלל הכיתות, ובכך יאפשר מפגש ועניין. על מנת לחסוך במקום, ניתן לעשות שימוש בחלל העבודה הפרטני בתור חדר לצוות על בסיס שעת.

פרוגרמה כללית לגן ילדים בגני תקווה הכוללת חלל גננת (4) וחדר אחד על אחד משולב בממ"ד (8). משמאל - התמקדות באזור העניין. XS אדריכלים.

אחסון: הצורך לאחסן צעצועים ואביזרים שונים גורם לעיתים לשימוש בחללים שיכולים לשמש לפעילות כחללים לאחסון. כיום, חלק משטחי הפרוגרמה מיועדים לחללי אחסון סגורים באופן המצמצם את השטח הפנוי לילדים ובמקרים רבים המרחב המוגן הופך בפועל למחסן. תכנון פתרונות אחסון יעילים יסייע לשמור על החללים הקיימים כחללי פעילות מגוונים, וימנע צמצום של השטח הזמין לילדים. לשם כך:

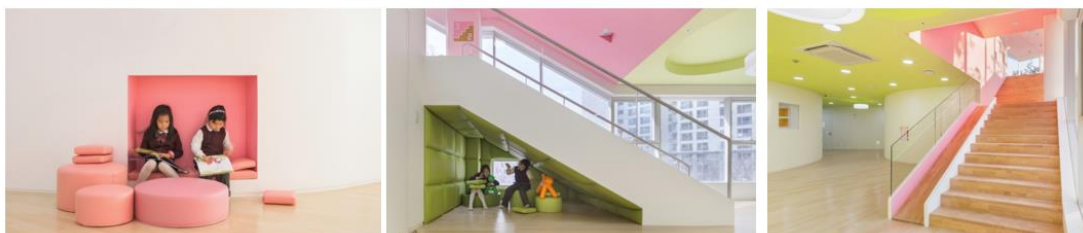
- יש להעדיף פתרונות אחסון לאורך מעברים על חלל סגור כדי לנצל באופן מיטבי את השטח הבנוי.
- מומלץ להפריד בין אחסון המיועד לשימוש של הצוות לבין אחסון המיועד לחפצים שיש להנגיש לשימוש של הילדים ולהתאים פתרונות אחסון מגוונים ויעודיים. את החפצים המיועדים לילדים מומלץ להנגיש בגובה המתאים להם ואילו את אלו למבוגרים - באחסון סגור הרחק מהישג ידם.
- מומלץ לייצר אזורי אחסון הן בחצר והן בפנים המבנה לאזורי הפעילות השונים (חלל מרכזי, חלל עבודה פרטנית, מטבח וכו').
- כבר בשלב התכנון מומלץ להתאים את שטח ונפח האחסון לכל הצרכים, בנישות ייעודיות.

מגוון פתרונות אחסון לגבהים וקהלי יעד שונים בגן ילדים בגני תקווה. אדריכלות: XS אדריכלים. צילום: טל נסים.

שירותים: בתכנון חדר השירותים במעונות וגנים יש חשיבות לאפשר תפקוד עצמאי ככל הניתן לילדים לצד תפקוד ושליטה טובה של הצוות ומניעת לכלוך ומטרדים. מיקום השירותים בסמוך לחצר ולחלל המרכזי יסייע למנוע מצבים בהם הפעילות בחצר מכלכלת את כל המרחב ומקשה על הפעילות היומיומית בו.

מעברים ומדרגות: במוסדות הנבנים בקומות, חללי המדרגות הופכים למוקדי משיכה לילדים צעירים. בנוסף לתקני הבטיחות, המבטיחים כי הילדים יוכלו להתנייד ללא סכנה פיזית, מומלץ לשקול להרחיב ולתת דגש לחללים אלא על מנת להפוך אותם למקומות אטרקטיביים למפגש ושהייה מבלי להפריע למעבר בטיחותי. כך למשל, מומלץ לשלב אמצעים לביטוי עצמי על הקירות, כמו אבני טיפוס, מגלשות או קירות לציור ומחיקה וכן נישות בגבהים שונים, אשר מאפשרות מקומות התכנסות מגוונים ודינמיים. חלונות מלווי מדרגות בגובה ילדים צעירים יציעו עניין נוסף.

עיצוב מדרגות באופן המאפשר מעבר ושהייה - המדרגות רחבות ומזמינות, גומחה תחתית מאפשרת מסתור ומשחק, חלונות קיר מלווים את המדרגות ומאפשרים גם לילדים לצפות בנוף מגובהם, ומקומות ישיבה מסביב בגובה הילדים מאפשרת תחושה של שליטה בחלל. חלל גן ילדים בסאול, דרום קוריה בתוך. InHabitat, 2016.

מטבחים מבשלים ומטבחונים: על פי הפרוגרמות למעונות יום ולגני ילדים, בכל מוסד ישנו מטבח מבשל או מטבחון בו עוסק הצוות בהכנת האוכל עבור הילדים. שיתוף ילדים צעירים בתהליך ההזנה על פי יכולתם, אם על ידי קשר עין עם המטבח ואם על ידי סיוע בהכנה והגשה, מעודד עצמאות ויכולות אישיות של הילדים, ומאפשר להם לפתח קשר חזק יותר לפעילות ולחבריהם. לשם כך, מומלץ לתכנן ממשק בין כיתות הילדים ובין המטבחים על ידי חלונות פנימיים בגובה הילדים ו/או דלפק הגשה פנימי המאפשר קשר ישיר בין הצוות והילדים. במטבחונים, מומלץ לאפשר חציצה ניידת אשר תתן גישה מוגבלת לילדים תוך הבטחת בטיחותם ובטיחות הצוות וכן לקבוע מתקנים בגובה ילדים כגון שרפרפים להגבהה, כיורים וברזים ועוד.

תכנון מטבח כחלק מהחלל המרכזי בגן ילדים, כך שאנשי הצוות שומרים על קשר עין עם הילדים במבנה ובחצר. אדריכלות: זרתא אדריכלים, אדריכלות נוף: חלי אלול, צילום: ירדן בידר.

שטחי החוץ

סכמה עקרונית להתמצאות בחלקי המגרש השונים. גבריאל-סגל

חצר מקורה:

במרבית הגנים והמעונות כיום נהוג לחלק את שטח המוסד לשטח פנים ושטח חוץ. עם זאת, מומלץ לתכנן גם שטח ביניים - תחנת התכנסות פתוחה - המאפשרת לשלב בין היתרונות של חשיפה לטבע ולאוויר הפתוח ובין הנוחות של שטחי הפנים. הרחבה היא מקום המאפשר פעילויות מגוונות כגון שעת סיפור, שיעור ריתמיקה, ויצירה, במיוחד יצירה מלוכלכת כגון צבע, בישול וכו' שמעדיפים שלא לעשות בתוך הגן. על שטח זה להיות מוצל, ומרוצף ברוחב שאינו פחות מ-4 מ'. במידה ואין מספיק מרחב בחצר, רחבת ההתכנסות עשויה להיות משולבת במבנה, ובלבד שלפחות דופן אחת שלה תהיה פתוחה לחצר. ככל הניתן, מומלץ שרוחב הרחבה יעלה על 4 מ' על מנת לאפשר התכנסות. ריצוף הרחבה יעשה בחומרים שאינם סופגים, ולכן מאפשרים שטיפה והליכה ללא נעליים (למשל: טרצו, בטון, אבן וכדומה) והיא תנקז מים הרחק מהמבנה בשיפוע של 1%-2. הקירוי יהיה עמיד לגשם ולא יפחת ממידות המינימום של הרחבה. אם המרחב מאפשר זאת, יש יתרון לקביעת גדר נמוכה סביב הרחבה, אשר תאפשר הפרדת הפעילות בינה לבין החצר ותגדיל את

יכולת השליטה של הצוות. מומלץ לאפשר במקום זה גישה לברז מים וכיור על מנת לאפשר מגוון פעילויות יצירה.

דגשים מיוחדים: באזורי גבול בהם מתוכננים גני ילדים ומעונות ממוגנים, האפשרות לתכנן חלונות ומבטים החוצה מתוך שטח הפנים של המוסד היא מוגבלת מאוד. לכן, באזורים אלה חשיבות מרובה לתכנון מרחב פתוח פנימי מוגן, המאפשר פעילות שוטפת ונוחה החשופה לשטח החוץ.

תכנון מרחב פתוח פנימי בגני ילדים ביישובי עוטף עזה.
אדריכלות: זרתא אדריכלים, אדריכלות נוף: חלי אלול, צילום: ירדן בידר.

חצר הגן: חצר הגן נתפסת מבחינת הילדים כמרחב המאפשר מצד אחד ביטחון ומצד שני גילוי וחקירה. הילדים שוהים בחצר, משחקים בה, בונים, ומגלים את העולם. חצר טובה, עשויה להכיל מגוון מרחבים עשיר לילדים ותנאים נוחים לבקרה ולאחזקה למבוגרים. מבחינת הילדים החצר היא מקום להתפחות אישית וחברתית, גילוי ופיתוח הדמיון והמוטוריקה. לשם כך עליה להכיל מגוון צורות משחק, שהיה ופעילות כגון מרחב לרוץ, לטפס, להסתתר, לבנות, לטפל בצמחים/בעלי חיים, לשחק ביחד ולבד, לחלום, לצייר, וכו'. מומלץ לתכנן את החצר בסדרה של מיקרו חללים, (חלקם עשויים להיות קטנים מאוד, לילד בודד אפילו), בעלי איפיון שונה מבחינת חומריות, צבע, טקסטורה, וכו'.

מבנה החצר

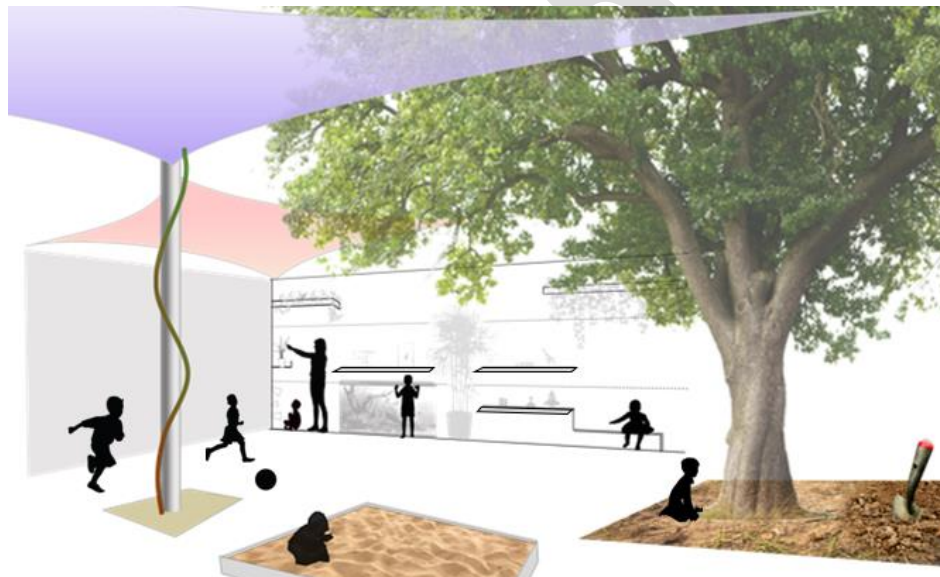
לפי המדריך להקצאת שטחי ציבור (2018) שטח החצר משתנה בהתאם לגיל אותו המוסד משרת. מוצע להציע דגשים נוספים כגון שטח ואיכות הצללת החצר, חומרי הגמר, שימוש בדפנות ועוד על מנת לייצר סביבת חצר איכותית ומגוונת:

רצפה: חשוב מאוד לגוון את חומרי הגמר של החצר ולכלול בה הן חומרים קשים וחלקים (ריצוף מסוגים שונים), הן חומר רך (כגון מרבד בטיחות, דשא טבעי וסינטטי וכו') והן חומרים פריכים כגון אדמה, חול, חצץ גרעינית, וכו' - ליצירת מרחב טקטילי עשיר. לחומר הפריך ובעיקר לחול ואדמה יש חשיבות משחקית עצומה ולכן חיוני שכל חצר תכלול גם מרחב פריך.

דפנות: דפנות החצר הם אחד המרכיבים הפחות מנוצלים ברוב גני הילדים, וניתן להשמישם למגוון שימושים כגון גידול צמחיה, לוח, ציור, איכסון ותליית מתקנים שונים. אחד היתרונות שבהשמשת הגדר, היא האפשרות

לחלק את החלל לפי גבהים, כאשר האיזור התחתון הוא בהישג יד של הילדים, והעליון בהישג יד של המבוגרים בלבד. מעבר לקירות שבשולי החצר, ניתן ומומלץ לחלק את החצר לתת איזורים באמצעות מחיצות קטנות כגון גדר נמוכה, מתקן משחקים, שיחים וכו' - כל מה שאינו עולה על גובה 1 מ'. באופן שהילדים יחוו כנפרדים בעוד שמבוגר יכול לצפות מעבר להן ולהשגיח על המתרחש בחצר.

הצללה: הצללת החצר היא חיונית הן מבחינת כמות הצל והן מבחינת איכותו. ניתן להצל באמצעים שונים כגון מצללות, פרגולות ועצים. הצללה על ידי קיר הבניין תהיה אפקטיבית בתנאים מסוימים ולכן מומלץ למקם את החצרות במפנה צפוני. ככלל, מומלץ לשלב בין אמצעי הצללה שונים, ביניהם גם צל מלא של 100% (קורת גג/סככה), ובכל מקרה לצורך חישוב השטח המוצל יש להתייחס רק לצל בצפיפות של 90% ומעלה בהתאם לתקני הסככות המודרניים. שטח ההצללה הכולל המינמלי יהיה כמחצית החצר המינימלית, דהיינו כ-2.5 מ"ר לילד. מדידת הצל תיעשה לפי היטלו על הרצפה.

חצר הגן כמרחב פעילות מגוון. רם איזנברג עיצוב סביבה.

מרחב למחקר וסקרנות: חלק ניכר מפעילות הילדים בחצר הוא של חקר, גילוי ויצירה בחומר. הילדים תמיד מעדיפים לשחק ב"משהו אמיתי" ובמיוחד בחומר שניתן להעניק לו צורה. לשם כך חשוב שחצר תכלול איזור מובחן שבו ניתן לעסוק בפעילויות חומריות שונות. מטבע הדברים, פעילות עם חומר נוטה ללכלך הן את הילדים והן את סביבת הפעולה. לכן מומלץ שהמרחב החומרי יהיה מוגדר, מרוחק לפחות 4 מ' מהכניסה למבנה ובסמוך אליו ימוקם ברז נגיש. דגשים נוספים:

- ארגז החול הוא הדוגמא הבסיסית ביותר למשחק בחומר, ומומלץ שכל חצר תכלול ארגז חול העשוי להכיל לפחות רבע מכמות הילדים בגן.
- בריכת שכשוך קטנה תורמת מאוד לחוויה החומרית. הברכה עשויה להיות קבועה או ארעית (מחומר מתנפח למשל). רצוי לתכנן מראש את מיקומה, ולהכין פתח לניקוז.

- המשחק באדמה טבעית מאפשר הכי הרבה גילוי, שכן הקרקע מכילה חרסית, אבנים קטנות, עלים, זרדים, נמלים וכו' - מומלץ מאוד להותיר איזור בחצר עם קרקע טבעית המאפשרת לילדים לחקור גם מימד זה.

מצע חול בחצר אשכול גן ילדים בגני תקווה. אדריכלות: סטודיו XS, אדריכלים רוני אביצור ועופר רוסמן. בשיתוף עם פרופ' איציק הירש. צילום - טל ניסים.

מרחב לפעילות פיזית: ילדים זקוקים להוצאת אנרגיה ופיתוח מוטוריקה. לשם כך, רצוי להקדיש איזור בחצר למתקנים משחק פעילים. עבור ילדות וילדים, כל דבר עשוי להיות משחק, גם לאלמנטים אדריכליים פשוטים כגון מדרגות או סף של שביל. לפיכך, יצירת הפרש מפלסים בחצר תורם מאוד לעושר הנתפס שלה. בשילוב מתקנים יש להקפיד לבחור מתקנים בהם הילדים יכולים לשחק בעצמם, ללא השגחת מבוגר צמודה כגון מגלשה קטנה, סולם, קורת שיווי משקל, וכו'. רצוי להשתמש במתקנים מחומר טבעי במידת האפשר (ראו פירוט נוסף בהנחיות לתכנון ובטיחות של גן המשחקים הטבעי בחצר מוסדות חינוך, בהוצאת משרד החינוך יולי 2018).

מרחב דמיון: חלק ניכר מפעילות המשחק כרוכה בהפעלת הדמיון. מרחבים התומכים בכך הם פינות קטנות שניתן "להתחבא בהן" כגון מתחת שולחן, מאחורי ספסל, מתחת לשיח וכו'. אלמנטים המעודדים משחקי דמיון הם מתקני משחק שניתן לשבת בתוכם כגון בית קטן, סירה, טרקטור וכו'. ערך מיוחד לפיתוח הדמיון יש ב"חצר גרוטאות" המבוססת על משחק ב"דברים אמיתיים" מעולמם של המבוגרים. מומלץ מאוד שבכל חצר יוקצה איזור למטרה זו (ראו הנחיות ופירוט ב"אמא תראי זה אמיתי" מאת מלכה האס וצילה גביש).

איזור טבע/חי: מבחינה התפתחותית, הקשר לטבע ולחומר הם חשובים ביותר. ילדים בגיל הרך נמשכים במיוחד לגילוי העולם דרך מישוש, הפעלתו ופעולה בתבו. כדי להעצים את חווית ה"בתוך" יש לאפשר בכל גן מגע וגישה לטבע חי, ובמיוחד לחוויה של גינון ומעקב אחר התפתחות הצמחים. לשם כך, מוצעים הדגשים הבאים:

- מומלץ להקצות שטח בחצר שבו ניתן להקים גינה, הכוללת גינת ירק, גיבון לנוי צמחי תבלין וכו'. העל הגינה להיות מגודרת באופן שניתן להפרידה מהפעילות בשאר החצר. יש לכלול בגינה ברז כמובן, ורצוי מערכת השקייה אוטומטית. מכיוון שגינה דורשת היכרות והבנה שאינם הולמים כל צוות, מומלץ להקצות לפחות שטח מינימום לנטיעת שיחים ריחניים כגון רוזמרין, אזוביון, לבנדר, ופלרגון חריף. כולם שיחים עמידים מאוד, שדורשים מעט מאוד טיפול.
- אחד המקומות הפחות מנוצלים לצורך גיבון הם הקירות של המבנה והגדר. לשימוש בגיבון ורטיקלי (אנכי), מספר יתרונות מובהקים: גיבון על קיר אינו תופס שטח רב מהחצר, ניתן לגנן צמחים שאינם בהישג יד לילדים וניתן לשלב מטפסים בגדר רשת באופן היוצר מופע של קיר ירוק.
- דרך נוספת לחשיפה לטבע, היא מגע עם בעלי חיים. ניתן לשלב גם אקווריום/או ויווריום תלויים או משולבים במבנה הקיר.
- שילוב צומח בקירוי דוגמת מטפסים על פרגולה או הנאה מצל עצים יוצרים סביבה מאוד נעימה, אך עתירה באחזקה, שכן עלים נושרים באופן קבוע לחצר. מבחינת הילדים, לעלים אלה ערך משחקי וחומרי, אך עשויים ליצר מטרד. מוצע להקצות איזור שבו יש הרבה צמחיה, שניתן לטטא את העלים אליו, מבלי הכרח לפנותם תדיר.
- במידה ששותלים עצים בתוך חצר המשחקים, מומלץ להשתמש בעצים עם צימוח "מאלי" - ריבוי גזעים היוצאים מבסיס העץ המאפשרים לילדים "להיכנס" אל העץ.

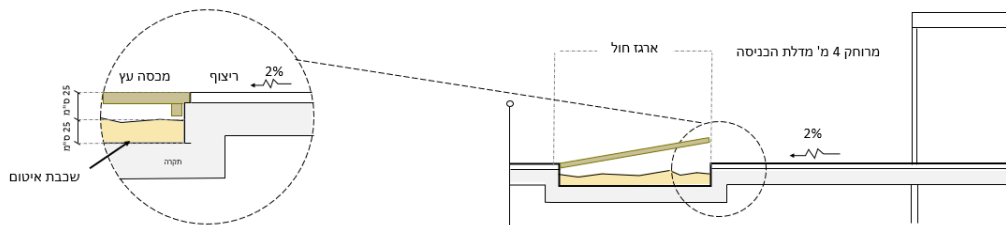

חלופות להנגשת טבע וחי לילדים במעונות וגנים - בחצר המוסד או במרחק הליכה. רם איזנברג עיצוב סביבה.

שטח חוץ בגג/מרפסת: שטח חוץ על גבי גג של מבנה הולכת והופכת נפוצה יותר ויותר. החצר על הגג היא חצר לכל דבר ועליה לכלול ריבוי פונקציות ככל האפשר לפי הנזכר לעיל. להלן התייחסות לשתי פונקציות חשובות המחייבות התייחסות מיוחדת בגינת הגג:

- ארגז חול: ארגז חול על גב תקרה רגילה, יוצר בעיית אחזקה קבועה, שכן החול מתפזר סביבו ויש לטטאו מדי יום. מאחר הגישה לארגז חול היא חשובה ביותר, מוצע להקים ארגז חול בעל כיסוי, המאפשר להשתמש בו גם כבמה קטנה, ולפתוח אותו רק באופן מבוקר. אפשרות נוספת היא לשלב את ארגז החול בתכנון המבנה מראש, באופן שימנע ככל האפשר את התפזרות החול סביבו. פתרון זה כולל הנמכה של חלק משטח הגג, כך שפני החול בארגז יהיו נמוכים מפני הריצוף הסובב. גם ארגז זה ניתן לכיסוי לצורך שימוש נוסף.

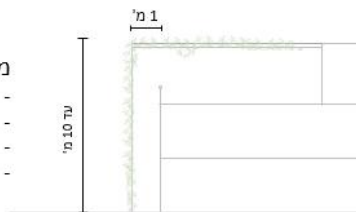
- **גינת גג:** טיפוח גינת גג במצע מנותק הינו יקר ודורש אחזקה מקצועית. לפיכך, אם מתוכנן גינן גג, יש לוודא מראש שתקיים האחזקה הדרושה, ויש לשקול פתרונות נוספים ופשוטים יותר כגון עציצים שונים, במיוחד על מדפים בגובה שאינו נגיש לילדים (יש לתכנן מערכת השקיה מראש).
- **חצר:** נטיעות עצים מתאימים בחזית הבניין עשויים לייצר נוף ירוק בגובה של 3-4 קומות (בבחירת העץ יש לבחור עץ שאינו רעיל, קוצני או אלרגני, בעל שורשים שאינם אלימים, שמושך ציפורים/חרקים (אך לא דבורים) ובעל צימוח צריפי (כגון בולוסנתוס, צפצפה איטלקית). פתרון נוסף ליצירת נוף ירוק על גבי פרגולה הוא באמצעות מטפסים. יש לציין שבמצע מנותק כמעט בלתי אפשרי לגדל מטפסים משמעותיים ויש להמנע מכך. עם זאת, מטפס השתול בקרקע טבעית בצמוד למבנה, עשוי לעלות לגובה רב, של 20 מ' (תלוי במטפס) במהירות צימוח הגדולה יחסית מעץ. מטפסים מתאימים הם נכרכים (כדי שניתן יהיה להכוויןם), מעוצים ומאריכי ימים כגון ויסטריה, אורנית לזהבת, עקולית משרישה, תונברגיה גדלת פרחים, וכו'.

מיקום, כיסוי ושיפוע ארגז החול כך שישתלב גם בשטח חוץ מרוצף. רם איזנברג עיצוב סביבה.

מטפסים מתאימים:

- ויסטריה
- אורנית לזהבת
- עקולית
- תונברגיה גדלת פרחים

עצים מתאימים:

- בולופנתיס
- צפצפה איטלקית

שילוב צמחיה ועצים בחצר כפתרון לממשק גנים ומעונות בקומות עם הטבע. רם איזנברג עיצוב סביבה.

להלן רשימה של פונקציות שיש לקיימן בחצר הגן. ניתן לשלב פונקציות שונות במקומות שונים:

פונקציה			שטח לילד במ"ר			מידות מינימום	
			מינימלי	רצוי	איכותי	אורך/רוחב	שטח
חצר (כללי)	6	10	20	-	200 מ"ר	חיוני	עדיפות
שטח מרוצף (רחבת ההתכנסות)	0.7	2	5	6.5 \ 4 מ"א	25 מ"ר	חיוני	עדיפות
שטח מקורה (90% צל ומעלה), המדידה במ"ר לפי צל מוטל	2	5	10		100 מ"ר	חיוני	עדיפות
שער כניסה (לחצר), שטח מקורה	-	-	-	5 \ 4 מ"א	25 מ"ר	חיוני	עדיפות
אזור הכניסה למבנה, שטח מקורה (יכול להיות בחפיפה עם רחבת ההתכנסות)	-	-	-	4 \ 4 מ"א	16 מ"ר	חיוני	עדיפות

רשימת פעילויות ואלמנטים תומכי פעילות:

מרחבי פעילות בחצר		עדיפות
כללי		
ניצול פונקצינאלי של קירות וחזיתות	רצוי	
הפרש מפלס בחצר	חשוב	
עושר צורני וחומרי (ככל שהחצר קטנה יותר כך חשוב יותר)	חשוב	
רחבת התכנסות		
ברז מים \ כיור	חשוב	
פינת יצירה	חשוב	
שיפוע צד הרחק מהבניין	חשוב	
פינת סיפור	רצוי	
ריצוף לא סופג	רצוי	
גדר נמוכה	רצוי	
מרחב חומרי		
ארגז חול	חשוב	
אדמה	רצוי	
גדר הפרדה	רצוי	
רחוק מהכניסה למבנה 4 מ' לפחות	רצוי	
מרחב דמיון		
חצר גרוטאות	רצוי	
מסתור, חלל מובל (כגון בית עץ, טרקטור, מנהרה, שיח..)	רצוי	
פעילות פיזית		

חשוב	מתקני משחק
רצוי	טיפוס, שיווי משקל..
רצוי	ריתמיקה \ מחול
אזור טבעי \ חי	
חשוב	גיבון קונוציונלי (שיחים וצמחי תבלין)
רצוי	גיבון ורטיקלי (אנכי)
רצוי	גינת ירק (לגידול על ידי הילדים)
רצוי	אקווריום \ ויווריום
רצוי	תיבת קיבון לציפורים
רצוי	גדר תיחום (להגנה על השטח)
רצוי	שיחים להפרדה \ למסתור
רצוי	עצים לצל
רצוי	עצים לטיפוס (עץ בצימוח מלאי - מרובה גזעים)

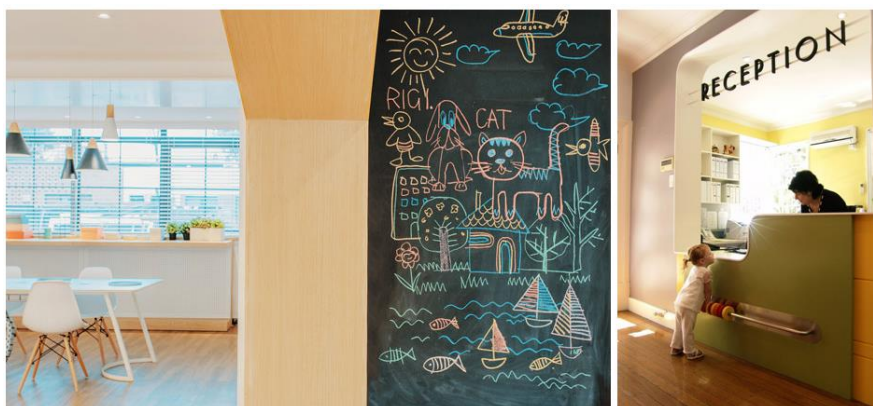
תכנון מרפאות לבריאות המשפחה ("טיפות חלב")

בישראל, משרד הבריאות אחראי על כ-430 תחנות לבריאות המשפחה הפזורות ברחבי הארץ. לאחר הלידה המתקיימת לרוב בבתי חולים, תחנות אלה הן המפגש הראשון של המשפחה עם מערכת הבריאות, והיא מציעה מגוון שירותים לתמיכה בפעוטות בהם מתן חיסונים, איתור בעיות רפואיות, מעקב התפתחותי וליווי והדרכה להורים. בשנה האחרונה משרד הבריאות מקדם בשיתוף עם קרן ברנרד ון ליר ו"בצלאל" תחרות אדריכלית לתכנון מחדש של מרפאות לבריאות המשפחה על בסיס הפרוגרמה המאושרת של משרד הבריאות. תחרות זו מיועדת להציע הנחיות מעודכנות לתכנון תחנות בריאות המשפחה ותובנות אלה יעודכנו במסמך ההנחיות הנוכחי בהמשך.

עוד על התחרות [בקישור הבא](#).

תכנון מוסדות מושכי משפחות

התמצאות: איתות לילדים צעירים בגובהם ובשפתם מאפשר להם להיות עצמאיים ונינוחים יותר במרחב, להקל עליהם בזמן המתנה, ובכך לאפשר יותר זמן ופניות למלווים לתמוך וללוות את הילדים. לשם כך, מומלץ לשלב במרחב שילוט וגובה בשפת הילדים אשר יאפשר להם להתמצא במרחב וכן עזרים אשר יאפשרו להם לפעול בו כגון ידידות ולחצנים בגובהם, ומקומות לתלייה ואחסון חפצים. במקומות מקבלי קהל, מומלץ לקבוע דלפק פתוח או דלפק בגובה הילדים, אשר יאפשר להם לקחת חלק בפעילות וכן לקבוע אטרקציות ופעילויות בגובהם לעיסוק בזמן שהמלווה עסוק/ה מול אנשי המקום. במוסדות גדולים במיוחד, כגון מוזיאונים, מרכזים קהילתיים או ספריות ציבוריות מרכזיות, מומלץ לקבוע בכניסה "נקודת מפגש" אשר תוכל לשמש לאיסוף ילדים שהלכו לאיבוד. מומלץ לאפיין אותה בעזרת שילוט ברור, מקומות ישיבה נוחים ונגישות למים כך שתהיה קלה לזיהוי לילדים והמלווים כבר בכניסתם למבנה.

מימין: דוגמה לדלפק קבלה המתאים למבוגרים ולילדים בקווינסלנד אוסטרליה - [Ferrier Baudet Architects](#).
משמאל: לוח ציור מוצב בסמוך לדלפק קבלה במרפאת שיניים בשנחאי על מנת להעסיק את הילדים בזמן ההמתנה.
אדריכלות: סטודיו RIGI. צילום: BIAN Huan Min (מתוך כתבה ב-[XNET](#)).

דוגמה לאזור המתנה לילדים בסמוך למשרד האחיות בבניין קרדיולוגיה לילדים בבית החולים וולפסון. עיצוב פנים:
גבריאל-הרשגאה-שטרנברג, 2021.

שילוב פינות ייעודיות לילדים: במוסדות רבים המושכים משפחות התכנון המותאם לילדים צעירים נעשה בפינות ייעודיות, בהם ניתן להשקיע זמן ותקציב על מנת לאפשר למלווים שהיה או המתנה נוחה עם ילדים. ניתן לראות דוגמאות בולטות לכך בפינות ייעודיות במרפאות משפחה, במרכזים קהילתיים, במוזיאונים וספריות בהן משולבים מקומות ישיבה מותאמים במימדיהם לילדים וכן מתקנים או משחקים לגיל הרך. על מנת לאפשר לפינות אלה לתמוך בקשר בין המלווה והילדים, מומלץ להתייחס לדגשים הבאים:

- להציע אטרקציות לגילאים שונים - מתינוקות ופעוטות ועד ילדים צעירים.

- לא להגזים במסכים, צבעוניות ורעש - פינות רבות לילדים ממותגות ככאלה על ידי צבעי יסוד חזקים ומסכים מרצדים המקשים על ויסות חושי של ילדים.
- לייעד מקומות נוחים גם לשיבת המלווים + מקום לעגלות.

משחקיה לילדים במלון מצודת דוד בעיצוב שרית שני חי. צילום: רוני כנעני. [בתוך אתר Ynet.](https://www.ynet.co.il)

שילוב פעילות ילדים בעולם המבוגרים: בעוד יצירת מרחב ייעודי לילדים צעירים כדוגמת משחקיות או פינות יצירה יכול לתת מענה מצוין לילדים ומשפחותיהם במוסדות ציבור, חשוב לשים דגש על שילוב נקודת המבט של ילדים צעירים גם ב"מרחב המבוגר". בדומה למפורט בפרק "מרחב הרחוב" (ראו "העיר הסודית"), גם במוסדות ציבור ניתן לשלב אלמנטים התורמים לקשר בין המלווה והילד, מבלי "להשתלט על החלל" ולהפריע לפעילות הציבורית. ניתן לעשות זאת על ידי קביעת שילוט מקביל להתמצאות והנגשה עבור ילדים בגובהם ובשפתם, אלמנטים ייחודיים הפונים אליהם, וכן על ידי שימת דגש על עזרים המאפשרים עצמאות לילדים צעירים כגון פינות ישיבה, ידיות ומתגים במימדיהם.

מרפסת תצפית בממדים לילדים, המשקיפה מהמחלקה בקומה השניה אל עבר לובי הבניין. בלובי מגוון מקומות ישיבה המאפשרים משחק לילדים מבלי "להעפיל" על המרחב הציבורי. עיצוב פנים: גבריאל-הרשגאה-שטרנברג, 2021.

על מנת להבטיח כי המלווה פנוי לתווך את החוויה לילדים, מומלץ לשים דגש על אמצעי טיפול נוחים ונגישים:

- בשירותים הציבוריים, מומלץ להקל על מלווים לילדים על ידי קביעת מקומות החתלה נגישים לשני המינים וכיורים ומתקנים למילוי מים בגובה ילדים.
- לשקול להוסיף מושב לפעוט בתא השירותים של המלווים
- להקפיד על שילוט ברור של המתקנים הזמינים

מימין למעלה (בכיוון השעון): דוגמה למושב מתקפל מאובטח לפעוטות כחלק מתא השירותים של המלווים. בתוך אתר [Plumbing supply](#); שילוט לשירותים המתאימים למשפחה בנמל התעופה CLT בארצות הברית; ברזי שטיפה בגובה המתאים למלווה וילד/ה בשיקגו.

הערה: כל החומרים המוצגים בטייטה נערכו מתוך כוונה לתת קרדיט מלא למתכננים והצלמים. אם מצאתם תמונה ללא קרדיט מתאים ושלא על דעת היוצר/ת, אנא פנו אלינו office@gavseg.com

רשימת מקורות (חלקית):

- איזקוב בן שטרית ליאת וחיים פיאלקוף, "מיצוי הפוטנציאל של שטחים לצרכי ציבור", עיריית ירושלים חברת "עדן" וחברת מוריה להתחדשות עירונית 2020.
- האס, מלכה וצילה גביש, "אמא תראי, זה אמיתי", הקיבוץ המאוחד 2018
- טרכטנברג, מנואל בשיתוף עם דר זר אביב, רון לייזר ואהוד עוזיאל, "היפוך הפרמידה", מוסד שמואל נאמן 2019
- פריד, דבורה ומיכל בליקוף, "תכנון מעונות יום במציאות משתנה", הקליניקה האורבנית 2019
- "בין הטיפות - טיפות חלב בישראל מגובה 95 ס"מ", בצלאל בשיתוף קרן ברנרד ון ליר 2021
- "הגן העתידי" עלון דע-גן, משרד החינוך 2009
- "הנחיות תכנוניות להבטחת איכותם של שטחי ציבור מבונים ושטחים פתוחים לציבור בפרויקטים סחירים" (2018).
- הנחיות לתכנון ובטיחות של גן המשחקים הטבעי בחצר מוסדות חינוך, משרד החינוך 2018
- "חצר גן הילדים כמרחב למידה - דו"ח ועדת המשנה לבדיקת פקידה של חצר גן הילדים", משרד החינוך 2008
- "פרוגרמה לגנים לגיל הרך - ערכי יסוד ועקרונות תכנון", עיריית תל אביב-יפו 2020
- "פרוגרמה לתכנון ולציוד מעונות יום לגיל הרך", משרד הבריאות משרד התעשייה המסחר והתעסוקה משרד הבינוי והשיכון המח' לבריאות הסביבה אגף מעונות יום ומשפחתונים אגף פרוגרמות מנהל תכנון הנדסה 2006
- מדריך הקצאות שטחים לצרכי ציבור מינהל התכנון 2018
- "מוסדות חינוך חדשניים - התאמת הסביבה הפיזית לצרכים הפדגוגיים", משרד החינוך 2016
- "מרחבי למידה - מודלים ואפשרויות תכנון למרחבי 21M", משרד החינוך
- "סטנדרטים להפעלת מסגרות חינוכיות לפעוטות", משרד התעשייה המסחר והתעסוקה 2009
- A Collection of Exemplary Design of Kindergarten Facilities - Based on the Revision of Guidelines for Designing Kindergarten Facilities 2010
- Educational Specifications Alexandria City Public Schools 2014
- Facilities Design + Construction, Maintenance & Operations - Roof Design Guidelines and Specifications 2020
- Facilities Design + Construction, Maintenance & Operation Albuquerque Public Schools 2017
- Infant/Toddler Environment Rating Scale Revised Edition (Hebrew Version), Teachers College Press
- Landscape and Child Development - A Design for Early Years-Kindergarten Play-Learning Environments 2013